

СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Євсєєва О. О., к.е.н, доцент (УкрДАЗТ)

Обґрунтовується доцільність застосування при плануванні розвитку соціальної сфери соціальних стандартів, а не соціальних мінімумів. Обґрунтовується необхідність перегляду чинної нормативно-правової бази регулювання соціальних стандартів і соціальних гарантій та приведення її у відповідність до європейських стандартів. Визначені недоліки української системи державних соціальних стандартів і соціальних гарантій. Виявлені пріоритети діяльності щодо забезпечення планомірної інтеграції України у європейське співтовариство та запровадження на території нашої держави європейських соціальних стандартів відповідно до ратифікованої Верховної Радою України Європейської соціальної хартії.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальний стандарт, соціальний норматив, соціальні гарантії, функціональний орієнтир розвитку.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Закономірним явищем історичного процесу стала поява соціальної держави, яка через проведення соціальної політики з'єднала економічний прогрес з соціальним. З прогресом суспільства росте його системність, поглиблюється розподіл праці, посилюється диференціація, збільшується число соціальних шарів і груп і соціальних іпостасей людини.

Процес глобального реформування економіки, що почався з виробничої сфери, нині усе більшою мірою набуває соціальної орієнтації, призводить до необхідності розробки механізмів ефективної взаємодії всіх секторів економіки в рішенні соціальних проблем, створенню адекватної економічної та правової бази для формування нових суб'єктів соціальної політики, ефективному функціонуванню соціальної сфери.

Безкризовий розвиток соціальної сфери України неможливий без урахування та рішення таких проблем як: поліпшення умов праці та екологічної обстановки; підвищення рівня життя населення, забезпеченості житлом, якості медичного обслуговування; регулювання зайнятості; застосування комплексу заходів із соціального захисту працівників; нормалізація процесу пенсійного забезпечення.

Галузі соціальної сфери набувають усе більше значення в розвитку громадського виробництва. Вони безпосередньо впливають на рівень добробуту, якість життя населення. Розробка науково обґрунтованої стратегії управління соціальною сферою та соціальними процесами допоможе забезпечити рішення економічних і соціальних завдань розвитку суспільства. А стратегія має базуватися на чітких функціональних орієнтирах, якими для соціальної сфери є соціальні стандарти. Тому розглянута в статті наукова проблема використання соціальних стандартів як функціональних орієнтирів розвитку соціальної сфери є актуальною. На основі прогнозу розробляється план, який визначає конкретну мету та передбачає детальний склад розвитку соціальної

сфери. У плані фіксуються шляхи та засоби реалізації стратегії її розвитку згідно поставлених завдань і прийнятих управлінських рішень. Цим і пояснюється актуальність і вибір теми нашого дослідження. Визначена нами проблематика тісно пов'язана з такими науковими та практичними завданнями, як наукове обґрунтування стратегічних планів та оптимальний розподіл ресурсів для їх виконання, ранжирування пріоритетів та збалансування довгострокових цілей з іншими частинами поля соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор з посиланням на джерела. Проблеми прогнозування та планування розвитку соціальної сфери знайшли відображення в наукових працях багатьох українських учених. Вагомий внесок у розробку окремих аспектів цієї проблеми зробили Гець В. [1, 2], Качала Т. [3], Куценко В. [4], Лібанова Е.М. [5, 1], Мельник А. [6], Пакулін С. [7], Топчій О.[8], Третяк В. [9] та інші. Проте питання використання соціальних стандартів як функціональних орієнтирів розвитку соціальної сфери залишаються недостатньо вивченими як в українській, так і світовій науці.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Аналіз наявних досліджень свідчить, що у більшості з них відсутні питання наукового обґрунтування соціальних стандартів як функціональних орієнтирів розвитку соціальної сфери, їх конкретизації, адаптації досвіду розвинених країн до українських реалій. Без цього неможлива розробка адекватної відповідно до умов України стратегії розвитку соціальної сфери і окремих видів діяльності в її складі. Цим визначається актуальність і вибір теми проведеного дослідження, його наукова та прикладна значимість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Цілями проведеного дослідження є: (1) обґрунтування доцільності застосування при плануванні розвитку соціальної сфери соціальних стандартів, а не соціальних мінімумів; (2) обґрунтування необхідності перегляду чинної

нормативно-правової бази регулювання соціальних стандартів і соціальних гарантій та приведення її у відповідність до європейських стандартів; (3) визначення недоліків української системи державних соціальних стандартів і соціальних гарантій; (4) визначення пріоритетів діяльності щодо забезпечення планомірної інтеграції України у європейське співтовариство та запровадження на території нашої держави європейських соціальних стандартів відповідно до ратифікованої Верховної Радою України Європейської соціальної хартії.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення соціальних стандартів і нормативів виступає одним із функціональних орієнтирів розвитку соціальної сфери.

Соціальні стандарти згідно Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначені як встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначають рівні основних соціальних гарантій.

Початком декларативного використання соціальних стандартів в Україні є: прийняття у 2000 році Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»; впровадження у 2000 році в практику соціального управління прожиткового мінімуму; прийняття у 2001 році Бюджетного кодексу, де передбачено використання формули для обчислення міжбюджетних трансфертів; затвердження у 2002 році Державного класифікатора соціальних стандартів та нормативів; впровадження від 2002 року окремих елементів програмно-цільового методу в бюджетний процес. Однак і в подальшому, незважаючи на те, що в Державному класифікаторі соціальних стандартів та нормативів, затвердженому наказом Міністерства праці та соціальної політики України 17 червня 2002 р., передбачено впровадження державних соціальних стандартів і нормативів у таких сферах, як доходи населення, соціальне обслуговування, житлово-комунальне обслуговування, транспортне обслуговування та зв'язок, охорона здоров'я, забезпечення навчальними закладами, обслуговування закладами культури, обслуговування закладами фізичної культури та спорту, побутове обслуговування, торгівля та громадське харчування, соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей, в Україні практично не існує чітко визначених соціальних стандартів рівня та якості життя, які держава зобов'язується забезпечити громадянам.

Нажаль на сьогоднішній день в основу всієї соціальної політики нашої держави покладені соціальні мінімуми, а не соціальні стандарти. Враховуючи те, що на сьогодні практично девальвовані основні категорії соціальних мінімумів, які розроблялися ще в середині 1990-х рр., і відтоді підходи до їх розрахунків не змінювалися, впровадження соціальних стандартів покликане

забезпечити системний підхід до вирішення соціальних проблем суспільства [6].

На відміну від соціального мінімуму, стандарт – це гарантія високого рівня життя певної якості, яке держава зобов'язується забезпечити громадянам у відповідні терміни. Тому для розроблення та впровадження ефективної системи соціальних стандартів необхідно виробити науково обґрунтовану соціальну стратегію України.

Соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Однак нині ця законодавча норма виконується лише частково, як і та, що гарантує конституційне право на належний життєвий рівень населення. Фактично, прожитковий мінімум і на даний час залишається орієнтиром, до якого прагне той чи інший розмір соціальних гарантій. В Україні до основних державних соціальних гарантій належать: мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розмір державної соціальної допомоги тощо.

Принципами формування сучасної системи державних соціальних стандартів і нормативів, яка створюється з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, повинні стати:

- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту і трудових відносин;
- законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів;
- забезпечення диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів;
- наукова обґрунтованість норм споживання;
- забезпечення прозорості та громадського контролю при їхньому визначенні та застосуванні.

Необхідно розпочати перегляд чинної нормативно-правової бази регулювання соціальних стандартів і соціальних гарантій та приведення її у відповідність до європейських стандартів. Чинна нормативно-правова база України є надзвичайно громіздкою та суперечливою. Насамперед доцільно здійснити такі заходи:

- провести моніторинг чинного законодавства щодо соціальних стандартів та внести зміни до нього в напрямку посилення статусу Державного класифікатора соціальних стандартів і нормативів;
- визначити поняття та показники якості надання соціальних послуг шляхом змін до Закону України «Про соціальні послуги»;
- передбачити обчислення та перерахування розміру пенсій за єдиним базовим принципом шляхом

змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

- переглянути положення про обсяги безоплатних соціальних послуг, які повинні відповідати державним стандартам соціального обслуговування, шляхом змін до Закону України «Про соціальні послуги»;

- доповнити переліком платних послуг, які надаються населенню, Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів;

- провести зміни інших нормативно-правових актів в контексті вилучення показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму» як такого, що не відповідає Конституції України;

- внести науково обґрунтовані зміни до Методики визначення прожиткового мінімуму, затвердженої наказом Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства економіки та Державного комітету статистики України.

Подальше дослідження проблематики формування та утвердження соціальних стандартів доцільно здійснювати в двох аспектах: стандартизації соціальних прав і розробці соціальних стандартів рівня життя.

Українська система державних соціальних стандартів і соціальних гарантій має ряд недоліків стратегічного, законодавчого та ресурсного характеру, а саме:

- недостатньо визначена модель соціальної політики України;

- стратегічна неусвідомленість соціальної складової державної політики;

- відсутність системного підходу до формування державних соціальних гарантій, сучасного інструментарію вибору пріоритетів розвитку соціальної сфери та механізмів їх реалізації;

- низька ефективність програм розвитку соціальної сфери;

- руйнування соціальної інфраструктури;

- глибока деформація механізму державного регулювання та розподілу результатів використання державної власності, що призводить до надмірних соціального розшарування та поляризації доходів населення України;

- надмірна кількість задекларованих пільг і відсутність належного задоволення соціальних потреб найбільш незахищених прошарків населення;

- нечітка визначеність і нераціональний розвиток системи соціальних послуг населенню;

- негативні деформації трудового потенціалу та трудова міграція;

- громіздка та неузгоджена нормативно-правова база реалізації програм розвитку соціальної сфери;

- відсутність урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту та трудових відносин;

- відсутність Порядку розроблення та затвердження мінімальних державних стандартів якості соціальних послуг та Методичних рекомендацій

з розроблення та затвердження стандартів надання соціальних послуг;

- недостатнє забезпечення диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів;

- нераціональний бюджетний механізм реалізації соціальних стандартів, коли під фінансування попадає організація, а не соціальна послуга;

- недостатні наукова обґрунтованість норм споживання та їх прозорість, відсутність громадського контролю при їх визначенні та застосуванні;

- слабка координація державної соціальної політики та регіональної бюджетної політики;

- ускладнена координація соціальної та бюджетної політики України та її регіонів;

З метою забезпечення планомірної інтеграції держави у європейське співтовариство та запровадження на території України європейських соціальних стандартів відповідно до ратифікованої Верховної Радою України Європейської соціальної хартії необхідно активізувати роботу з наступних напрямків:

- удосконалення та приведення у відповідність із міжнародними нормами і стандартами національних соціальних стандартів, насамперед тих, що стосуються питань оплати праці, пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям;

- прискорення розроблення державних соціальних стандартів на нормативів у сферах здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, житлово-комунального обслуговування, обслуговування закладами культури, транспорту та зв'язку;

- розробка та законодавче затвердження цілісної системи соціальних стандартів, в якій прожитковий мінімум стане лише вихідною базою, на яку будуть нараховуватися інші, більш високі життєві стандарти для різних соціальних прошарків населення України;

- удосконалення методики визначення розміру прожиткового мінімуму та розміру мінімальної заробітної плати;

- застосування соціальних стандартів і перехід від постатейного до подушного фінансування витрат на соціальні потреби, що дасть змогу значно підвищити ефективність використання коштів, які спрямовуються на соціальний розвиток;

- науково обґрунтоване визначення розмірів витрат бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери;

- встановлення головних критеріїв якості послуг згідно соціальних стандартів;

- визначення на основі соціальних стандартів раціональних потреб й умов проведення реформи адміністративно-територіального устрою України,

критеріїв утворення адміністративно-територіальної одиниці (існування повного набору бюджетних установ, що надають соціальні послуги, їхня завантаженість на рівні, передбаченому соціальними стандартами);

– формування чітких стандартів надання послуг з метою значно коректніше оцінити фінансування багатьох видів діяльності соціальної сфери та прискорити їх реформування;

– регулярні перегляд і доповнювання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження мінімальних державних стандартів якості соціальних послуг» для забезпечення відповідності державних соціальних стандартів чинній нормативно-правовій базі та реальним соціально-економічним умовам, а також ситуації з наданням соціальних послуг;

– забезпечення інформаційної відкритості і прозорості моніторингу фактичного розміру прожиткового мінімуму шляхом широкого оприлюднення щомісячних результатів розрахунків такого розміру та забезпечення можливості його коригування залежно від показників рівня життя в Україні.

Все це дасть змогу закласти основу для ефективного використання соціальних стандартів як функціональних орієнтирів розвитку соціальної сфери, формування нової системи соціальних стандартів та соціальних гарантій, яка відповідатиме європейським і міжнародним вимогам та забезпечуватиме гідний рівень життя населення України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія / В.М. Геєць. – Київ: Інститут економіки та прогнозування, Фенікс, 2003. – 1008 с.

2. Геєць В.М. Перехідна економіка / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін. ; За ред. В.М. Геєця. – Київ: Вища школа, 2003. – 591 с.

3. Качала Т.М. Територіальна організація житлово-комунального господарства України: методологія, практика та механізм регулювання / Т.М. Качала: Дис. ... д-ра екон. наук: 08.10.01; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2002. – 554 с.

4. Куценко В.І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: монографія / В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук / за ред. С.І. Дорогунцова. – К.: Оріяни, 2005. – 400 с.

5. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навч. посіб. / Е.М. Лібанова. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 224 с.

6. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: Монографія / За ред. д-ра екон. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. – 528 с.

7. Пакулін С.Л. Трансформація економіки і розвиток соціальної сфери / С.Л. Пакулін // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Випуск 263: В 9 т. – Том V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 1337-1341.

8. Топчій О.О. Розвиток соціального комплексу регіону в умовах інтеграційних процесів (на прикладі Харківщини): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.О. Топчій / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Київ, 2009. – 19 с.

9. Третяк В.П. Вплив соціальної сфери на соціалізацію трансформації економіки України / Третяк В.П. // Науковий економічний журнал «Актуальні Проблеми Економіки». – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2009. – С. 94-98.

Аннотація. Обосновывается целесообразность применения при планировании развития социальной сферы социальных стандартов, а не социальных минимумов. Обосновывается необходимость пересмотра действующей нормативно-правовой базы регулирования социальных стандартов и социальных гарантий и приведения ее в соответствие с европейскими стандартами. Определены недостатки украинской системы государственных социальных стандартов и социальных гарантий. Выявлены приоритеты работы по обеспечению планомерной интеграции Украины в европейское содружество и вводу на ее территории европейских социальных стандартов в соответствии с ратифицированной Верховной Советом Украиной Европейской социальной хартии.

Ключевые слова: социальная сфера, социальный стандарт, социальный норматив, социальные гарантии, функциональный ориентир развития.

Abstract. It is social standards not social minimums are grounded in the article to be applied while planning the development of social sphere. There has been stated that it is necessary to revise the existing legislation base of adjusting of social standards and social guarantees and bringing those in accordance with the European standards. The lacks of Ukrainian government system of social standards and social guarantees have been defined. There have been revealed the priorities of work on providing the systematic integration of Ukraine in the European Union and introducing on its territory the European social standards according to European Social Charter ratified by the Parliament of Ukraine.

Keywords: social sphere, social standard, social norm, social guarantees, functional guide point of development.

Рецензент д.е.н., доцент УкрДАЗТ Чебанова Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.